

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Кафедра екології агросфери та екологічного контролю

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
Факультет Захисту рослин,
біотехнологій та екології
Протокол №9
“21” травня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗАПОВІДНА СПРАВА

Галузь знань Е «Природничі науки, математика та статистика»

Спеціальність Е2 «Екологія»

Освітня програма Екологія

Факультет Захисту рослин, біотехнологій та екології

Розробник: доцент, к.с.-г. наук Ганна СЕРБЕНЮК

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Київ – 2026 р.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАПОВІДНА СПРАВА

Дисципліна спрямована на формування у здобувачів вищої освіти теоретичних знань і практичних навичок щодо охорони, збереження та управління територіями й об'єктами природно-заповідного фонду. У процесі навчання студенти вивчають законодавчі основи заповідної справи, категорії природно-заповідних територій, принципи збереження біорізноманіття, організацію природоохоронної діяльності, моніторингу та рекреаційного використання заповідних територій.

Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь		
Освітній ступінь	Бакалавр	
Спеціальність	Е2 Екологія	
Освітня програма	«Екологія»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	обов'язкова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістовних модулів	3	
Курсовий проект (робота)	не передбачено	
Форма контролю	екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	Денна	Заочна
Рік підготовки	2	1
Семестр	4	2
Лекційні заняття	30 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	12 год.
Лабораторні заняття	-	-
Самостійна робота	60 год.	100 год.
Індивідуальні завдання	-	-
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	4 год. 4 год.	4 год.

1. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття є одним із пріоритетних напрямів сучасної природоохоронної діяльності. В умовах зростання антропогенного навантаження особливого значення набуває створення, охорона та раціональне використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Заповідна справа є важливою складовою екологічної політики держави, спрямованою на збереження природних комплексів, рідкісних видів рослин і тварин, підтримання екологічної рівноваги та забезпечення сталого розвитку.

Метою дисципліни «Заповідна справа» є формування у здобувачів вищої освіти системи знань про організацію, функціонування та охорону природно-заповідного фонду України, а також набуття практичних навичок щодо збереження природних комплексів і біорізноманіття.

Основні завдання дисципліни:

- представлення основних відомостей про природно-заповідний фонд та його категорії;
- висвітлення правових, організаційних та наукових засад заповідної справи;
- розгляд особливостей охорони, моніторингу та використання природоохоронних територій.

Перелік освітніх компонент, які передують вивченню навчальної дисципліни: Загальна екологія, Біологія (ботаніка, зоологія), Біорізноманіття та його збереження, Ландшафтна екологія, Моніторинг довкілля.

Набуття компетентностей (відповідно до затвердженої Освітньо-професійної програми за спеціальністю 101 «Екологія»):

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та вирішувати практичні

проблеми у сфері екології, охорони довкілля і збалансованого природокористування, що передбачає застосування основних теорій та методів наук про довкілля, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

3. Фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

ФК1. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.

ФК8. Здатність обґрунтовувати необхідність та розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.

ФК12. Здатність до опанування міжнародного та вітчизняного досвіду вирішення регіональних та транскордонних екологічних проблем.

ФК13. Здатність до участі в управлінні природоохоронними діями та/або екологічними проектами.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН16. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.

ПРН17. Усвідомлювати відповідальність за ефективність та наслідки реалізації комплексних природоохоронних заходів.

ПРН23. Демонструвати навички впровадження природоохоронних заходів та проектів.

2. Програма та структура навчальної дисципліни. для повного терміну денної (заочної) форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	Тиж-ні	Усь-ого	у тому числі					усього	у тому числі					
л			п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Характеристика та класифікація природо-заповідних об'єктів														
1. Поняття природно-заповідного фонду.	1	10	2	2			6	10	1	1				8
2. Заповідні об'єкти. Характеристика. Умови організації. Класифікація.	2,3	15	4	4			7	13	1	2				10
3. Характеристика природних заповідних об'єктів	4,5	15	4	4			7	13	1	2				10
4. Функціональна класифікація заповідних об'єктів.	6	9	2	2			5	10						10
Разом за змістовим модулем 1		49	12	12			25	46	3	5				38
Змістовий модуль 2. Організація природо-заповідної справи в Україні														
5. Організація мережі заповідних об'єктів.	7	7	2	2			3	10	1	1				8
6. Правові засади організації та функціонування пзф України	8	7	2	2			3	10	1	1				8
7. Створення та проектування територій природно-заповідного фонду України	9	7	2	2			3	9	1					8
8. Характеристика основних об'єктів заповідної справи у Київській області	10	7	2	2			3	8		1				7
9. Заповідна справа на Україні	11	7	2	2			3	8		1				7
10. Екологічний моніторинг заповідних об'єктів	12	7	2	2	-	-	3	9	1	1				7

Разом за змістовим модулем 2		42	12	12	0	0	18	54	4	5	0	0	45
Змістовий модуль 3. Управління заповідною справою в Україні													
11. Основні відомості про Червону книгу	13	10	2	2			6	8	1	1			6
12. Відновлення екосистем та їх компонентів	14	9	2	2			5	5					5
13. Юридична відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд	15	10	2	2	-	-	6	7		1			6
Разом за змістовим модулем 3		29	6	6	0	0	17	20	1	2	0	0	17
Усього годин		120	30	30	0	0	60	120	8	12	0	0	100
Курсовий проект (робота)		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття природно-заповідного фонду.	2
2	Заповідні об'єкти. Характеристика. Умови організації. Класифікація.	2
3	Характеристика природних заповідних об'єктів	4
4	Функціональна класифікація заповідних об'єктів.	2
5	Організація мережі заповідних об'єктів.	4
6	Правові засади організації та функціонування пзф України	2
7	Створення та проектування територій природно-заповідного фонду України	2
8	Характеристика основних об'єктів заповідної справи у Київській області	2
9	Заповідна справа на Україні	2
10	Екологічний моніторинг заповідних об'єктів	2
11	Основні відомості про Червону книгу	2
12	Відновлення екосистем та їх компонентів	2
13	Юридична відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд	2

4. Теми практичних занять

№ п	Практична робота
1	Заповідна справа: мета, завдання, об'єкт, предмети і методи досліджень.
2	Характеристика основних об'єктів природно-заповідного фонду України – біосферних і природних заповідників.
3	Ознайомлення із основними національними природними парками України.
4	Порядок створення і оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та здійснення державного контролю.
5	Оцінка природно-заповідного фонду України
6	Стан природно-заповідного фонду областей України на 1.01.2024 року та екологічні наслідки війни на окупованих територіях.
7	Порівняльна характеристика категорій ПЗФ України та МСПО
8	Позначення природно-заповідних територій та об'єктів за допомогою знаків та аншлагов. Розрахунок та встановлення знаків та аншлагів.
9	Захист природи морського узбережжя України та охорона водно-болотних угідь на території України
10	Розрахунок загальних показників оцінки природно-заповідного фонду
11	Міжнародні природоохоронні конвенції та угоди щодо збереження біотичного та ландшафтного різноманіття.
12	Нормативно-правові засади охорони та використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду України.
13	Червонокнижні представники флори та фауни областей України. Червоний список міжнародного союзу охорони природи.
14	Вивчення рослинних угруповань, що перебувають під охороною і занесені до Зеленої книги України.

15	Визначення розміру шкоди заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок
	Усього годин

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Класифікація об'єктів і територій природно-заповідного фонду України	7
2	Біосферні заповідники, їх призначення та функції	8
3	Національні природні парки і регіональні ландшафтні парки	7
4	Природні заповідники та їх природоохоронна роль	8
5	Заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи та їх природоохоронна роль	7
6	Штучно створені природно-заповідні об'єкти	8
7	Оцінка репрезентативності природно-заповідного фонду в системі природного районування	8
8	Визначення розміру шкоди заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд.	7
	Усього годин	60

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:

- усне або письмове опитування
- екзамен;
- модульні тести;
- реферати, презентації;
- розрахункові роботи;
- захист практичних робіт;

7. Методи навчання:

- словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);
- практичний метод (лабораторні, практичні заняття);
- наочний метод (метод ілюстрацій, метод демонстрацій);
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);
- відеометод (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
- самостійна робота (виконання завдань);

8. Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Характеристика та класифікація природно-заповідних об'єктів		
Практична робота №1. Заповідна справа: мета, завдання, об'єкт, предмети і методи досліджень.	Знати: основні поняття, мету, завдання та предмет заповідної справи; методи дослідження в галузі охорони природи. Уміти: визначати об'єкти заповідної справи, застосовувати базові методи оцінки природоохоронних територій.	10
Практична робота № 2. Характеристика основних об'єктів природно-заповідного фонду	Знати: типи та класи об'єктів ПЗФ України, їх функціональне призначення. Уміти: порівнювати біосферні й	10

України – біосферних і природних заповідників та національних природних парків	природні заповідники та НПП за статусом, завданнями й режимами охорони.	
Практична робота № 3. Ознайомлення із основними національними природними парками України.	Знати: розташування, екологічну та туристичну роль провідних національних парків України. Уміти: характеризувати функціональні зони НПП, аналізувати їх природоохоронну й рекреаційну діяльність.	10
Практична робота № 4. Порядок створення і оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на цих територіях.	Знати: нормативно-правові основи створення об'єктів ПЗФ; механізми державного контролю за дотриманням режиму охорони. Уміти: визначати послідовність створення заповідних територій; аналізувати систему екологічного нагляду.	10
Самостійна робота № 1. Класифікація об'єктів і територій природно-заповідного фонду України	Знати: категорії об'єктів ПЗФ згідно з українським законодавством. Уміти: класифікувати об'єкти ПЗФ за статусом, значенням і функціональним призначенням.	10
Самостійна робота № 2. Біосферні заповідники, їх призначення та функції	Знати: концепцію біосферних резерватів, їхню структуру та функції. Уміти: розрізняти зони біосферних заповідників і пояснювати їх роль у сталому природокористуванні	10
Самостійна робота № 3. Національні природні парки і регіональні ландшафтні парки	Знати: особливості НПП та РЛП, їх правовий статус та завдання. Уміти: порівнювати принципи організації, функціонування та зонування НПП і РЛП.	10
Модульна контрольна робота 1.	Оцінювання результату засвоєння знань та умінь відповідно до тем, які включені до модуля №1	30
Всього за модулем 1	ПРН 16, 17, 23	100
Модуль 2. Організація природо-заповідної справи в Україні		
Практична робота № 5. Оцінка природно-заповідного фонду України	Знати: методи оцінки ПЗФ за площею, категоріями, функціональністю. Уміти: аналізувати структуру та динаміку ПЗФ на основі офіційної статистики.	7
Практична робота № 6. Стан природно-заповідного фонду Вашої області на 1.01.2023 року	Знати: сучасний стан ПЗФ на регіональному рівні; джерела даних про об'єкти ПЗФ. Уміти: узагальнювати, систематизувати й оцінювати інформацію про ПЗФ області.	7
Практична робота № 7. Порівняльна характеристика категорій ПЗФ України та МСПО	Знати: категорії ПЗФ в Україні та їх відповідники за класифікацією IUCN. Уміти: проводити порівняльний аналіз та зіставляти критерії міжнародної і національної охорони природи.	7
Практична робота № 8. Позначення природно-заповідних територій та об'єктів за	Знати: вимоги до аншлаків, межових знаків, охоронних табличок та нормативне забезпечення охоронних зон.	7

допомогою знаків та аншлагів. Розрахунок та проектування охоронних зон природно-заповідних територій та об'єктів	Уміти: виконувати розрахунок параметрів охоронних зон; проектувати їхню схему з урахуванням типу ПЗФ.	
Практична робота № 9. Захист природи морського узбережжя України та охорона водно-болотних угідь на території України	Знати: екологічну цінність прибережних зон та ВБУ, їх статус за Рамсарською конвенцією. Уміти: аналізувати загрози та шукати шляхи захисту екосистем узбережжя і водно-болотних угідь	7
Практична робота № 10. Розрахунок загальних показників оцінки природно-заповідного фонду	Знати: індикатори ефективності розвитку ПЗФ (відсоток площі, інсулярність, рівень представлення ландшафтів тощо). Уміти: проводити розрахунок базових статистичних показників стану та розвитку ПЗФ.	7
Практична робота № 11. Міжнародні природоохоронні конвенції та угоди щодо збереження біотичного та ландшафтного різноманіття	Знати: основні міжнародні договори (Конвенції Ріо, Рамсарська, Бернська, Боннська тощо) та їх значення для України. Уміти: узагальнювати інформацію про міжнародне природоохоронне співробітництво; оцінювати роль України в його реалізації.	7
Самостійна робота № 4. Природні заповідники та їх природоохоронна роль	Знати: правовий статус і функції природних заповідників. Уміти: характеризувати основні природні заповідники України, визначати їх значення для збереження біорізноманіття.	7
Самостійна робота № 5. Заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи та їх природоохоронна роль	Знати: категорії ПЗФ середнього та місцевого значення, їхні ознаки та завдання. Уміти: розрізняти об'єкти за призначенням, функціональним режимом і природною цінністю.	7
Самостійна робота № 6. Штучно створені природно-заповідні об'єкти	Знати: поняття антропогенно-змінених та створених природоохоронних об'єктів (ботсади, дендропарки, зоологічні парки тощо). Уміти: визначати роль штучно створених об'єктів у збереженні біорізноманіття та екоосвіті.	7
Модульна контрольна робота 2.	Оцінювання результату засвоєння знань та умінь відповідно до тем, які включені до модуля №2	30
Всього за модулем 2	ПРН 16, 17, 23	100
Модуль 3. Управління заповідною справою в Україні		
Практична робота № 12. Червонокнижні представники флори та фауни областей України. Червоний список міжнародного союзу охорони природи	Знати: види рослин і тварин, занесені до Червоної книги України та Червоного списку МСОП; критерії включення до переліків. Уміти: ідентифікувати червонокнижні види за регіонами; оцінювати стан популяцій та рівень загрози для них.	12
Практична робота № 13. Нормативно-правові засади	Знати: основні положення законодавства України щодо ПЗФ (Закон «Про ПЗФ	12

охорони та використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду України	України», підзаконні акти, міжнародні норми). Уміти: застосовувати правові норми до аналізу ситуацій щодо використання та охорони заповідних територій.	
Практична робота № 14. Вивчення рослинних угруповань, що перебувають під охороною і занесені до Зеленої книги України	Знати: цінні рослинні угруповання України, занесені до Зеленої книги, їх екологічну характеристику та поширення. Уміти: розпізнавати охоронювані фітоценози, складати короткі описи, оцінювати стан та чинники загрози	12
Практична робота № 15. Визначення розміру шкоди заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу.	Знати: методику розрахунку розміру шкоди відповідно до чинних нормативів. Уміти: застосовувати формули та таблиці для обчислення збитків, аналізувати випадки порушень законодавства.	12
Самостійна робота № 7. Оцінка репрезентативності природно-заповідного фонду в системі природного районування	Знати: принципи природного районування України та поняття репрезентативності ПЗФ. Уміти: співвідносити об'єкти ПЗФ з фізико-географічними районами; оцінювати повноту представлення природних комплексів у межах ПЗФ	10
Модульна контрольна робота 3.	Оцінювання результату засвоєння знань та умінь відповідно до тем, які включені до модуля №3	30
Всього за модулем 3	ПРН 16, 17, 23	100
Навчальна робота	$(M1 + M2 + M3)/3 * 0,7 \leq 70$	
Екзамен/залік		30
Всього за курс	$(\text{Навчальна робота} + \text{екзамен}) \leq 100$	

8.2. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамен/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання:	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності:	Всі лабораторні і самостійні роботи мають закінчуватися власним висновком, щодо отриманого результату. Списування під час модульних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів).
Політика щодо	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин

відвідування:	(наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в онлайн формі за погодженням із деканом факультету)
----------------------	---

9. Навчально-методичне забезпечення

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни (<https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=2372>);

- конспекти лекцій та їх презентації;
- підручники, навчальні посібники, практикуми

Заповідна справа: в схемах, таблицях і картах. Навчальний посібник. За загальною редакцією Г.А. Сербенюк, С.Д. Павлюк. – К.: 2024. - 224 с.

- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти:

Сербенюк Г.А, Бережняк Є.М. Курс лекцій з дисципліни «Заповідна справа» для студентів очної, заочної та дистанційної форм навчання за спеціальністю 101 «Екологія». Київ: Компринт. «ЦП «Компринт», 2020. –131 с..

Бережняк Є.М., Сербенюк Г.А., Методичні рекомендації для виконання практичних робіт з дисципліни «Заповідна справа» Київ: «ЦП «Компринт», 2020. – 103 с.

10. Рекомендовані джерела інформації

1. Бордюгова, О., Петренко, С., Королецька, Л., & Демідова, Н. (2021). СТАНОВЛЕННЯ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ НА СХОДІ УКРАЇНИ. *ГРААЛЬ НАУКИ*, (2-3), 297-301. doi.org/10.36074/grail-of-science.02.04.2021.060
2. Бургаз, О. А. (2023). МВ з дисципліни Теорія і практика заповідної справи. URL: <http://surl.li/ouxsm>
3. Бургаз, О. А., Грудев, П. Х., & Кур'янова, С. О. (2022). Конспект лекцій з дисципліни" Заповідна справа" URL: <http://surl.li/hfxxq>
4. Дейнека, Л. П. (2021). Заповідна справа URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19356/1/zapovidna_sprava.pdf.
5. Косяк Д. С., Кушнірук Ю.С., Яковишина М.С. (2018). Методичні вказівки до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни «Заповідна справа» студентам спеціальності 101 «Екологія». Рівне: НУВГП. 53 с URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/9603/1/01-05-25.pdf>
6. Лазарева, О. В., & Мась, А. Ю. (2023). Розвиток заповідних територій. URL: <http://surl.li/ouyzk>
7. Мельник В.В (2021). Методичні рекомендації для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Заповідна справа» для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «молодший бакалавр» спеціальності 101 «Екологія» освітньо-професійна програма «Екологія». 67 с.
8. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. (2020) Заповідна справа. Навчальний посібник. Олді-Плюс. С.635.
9. Попович С.Ю. (2024) Природно-заповідна справа. Підручник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан. - 392 с.
10. Савчук, Л. А. (2022). Заповідна справа: конспект лекцій. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21339/1/zapovspr_savchuk.pdf
11. Станкевич-Волосянчук, О. І. (2023). Заповідна справа: навчальний посібник для самостійної роботи студентів. URL: <http://surl.li/ouzbm>
12. Чайка О.Г., Мокрий В. І. (2017) Заповідна справа. Навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 144 с.
13. Щепна Л.В. (2019) Заповідна справа: методичні рекомендації до проведення практичних робіт. Луцьк. 32 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19795/1/zapovid_sp_metod.pdf